

Предраг Новаков, ГЛАГОЛСКИ ВИД И ТИП ГЛАГОЛСКЕ
СИТУАЦИЈЕ У ЕНГЛЕСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ, Футура
публикације, Нови Сад, 2005. 3—148.

Ова монографија Предрага Новакова представља докторску дисертацију, која је под насловом *Глаголски вид и Aktionsart у енглеском и српском језику* одбрањена на Филозофском факултету у Новом Саду марта 1992. године. Како сâм аутор напомиње на почетку предговора, оригинални текст студије је у сврху објављивања прерађен и дорађен. Оно што је изостављено (с разлогом!) јесте поглавље које се бавило филтрирањем релевантних аспеката истраживања кроз модел генеративне граматике, актуелан у периоду спровођења истраживања и настајања иницијалног рукописа, тј. кроз теоријску призму „модела управљања и везивања”.¹ Прерађена и осавремењена верзија овог поглавља могла би представљати вредно додатно теоријско упориште ове студије, но о евентуалном накнадном објављивању таквог једног текста као самосталне целине одлучиће, наравно, аутор. Студијски приказ садржан у монографији дорађен је, пре свега због временске дистанце између оригиналне и објављене верзије текста, но треба напоменути да се он ипак ослања (осим у незнатном броју изузетака) на литературу објављену до датума одбране тезе.

Иако се бави релативно често у литератури разматраном лингвистичком тематиком, ова књига значајна је из најмање два разлога: прво, она потврђује ауторову претпоставку да још увек постоји простор за нова сагледавања и проучавања релевантних термина, појмова, категорија и релација међу њима; и друго, она представља важан допринос контрастивном и упоредном сагледавању енглеског и српског језика, односно бољем и свеобухватнијем научном опису односа ова два језика о питању опробано значајне и (са укупног лингвистичког становишта) изазовне теме.

Категорије глаголског вида и типа глаголске ситуације проучавају се у општим цртама, како би се утврдили и дефинисали њихово место и улога у енглеском и српском језику, што би онда требало да подари основ и за будућа шира уопштавања. Студија, дакле, обухвата синхронно изучавање ових категорија у глаголском систему савременог енглеског и српског језика. То је оквир унутар ког се настоји расветлити тип ситуације изражен енглеским глаголским лексемама и глаголским фразама, као и однос тог типа ситуације према постојећим паровима енглеских видских опозиција. Када је реч о српском језику, аутор се усредсређује на везу глаголске префиксације с типом глаголске ситуације и глагол-

¹ Енглески термин је „government and binding theory”.

ским видом. Коначно, проучаване категорије се упоређују, те се изводе одређени закључци.

Књига се састоји из пет поглавља и то су: уводно поглавље, поглавље које поставља основе за реинтерпретацију глаголског вида и типа глаголске ситуације у енглеском и српском језику, поглавље о глаголским префиксима у српском језику, поглавље о глаголском виду и типу глаголске ситуације у енглеском језику и закључно поглавље. Следи резиме (на српском и енглеском језику), као и одабрана литература. Свако од поглавља подељено је на већи или мањи број потпоглавља која представљају прецизно и систематично одређене и заокружене тематске целине.

Уводно поглавље, тј. **Увод** (8—30) заправо је приказ проучаване проблематике. На самом почетку овог поглавља, аутор јасно дефинише тему и објашњава како је организован текст студије. Након тога, објашњава се структура корпуса на основу ког је истраживање вршено. Корпус се састоји из два дела: један део сачињавају српски глаголи с префиксима, а други њихови енглески еквиваленти. Српски део корпуса састоји се од глагола с десет префикса (*до-*, *за-*, *из-*, *на-*, *од-*, *по-*, *пре-*, *про-*, *с(а)-* и *у-*), где неки глаголи садрже само префикс, док други садрже и додатни афикс (суфикс или инфикс). Приликом избора префикса, аутор као основни критеријум узима њихову фреквентност, и полази од претпоставке да десет префикса пружа довољно широку основу за извођење истраживања. Енглески део корпуса садржи преводне еквиваленте српских глагола с префиксима и суфиксима или инфиксима.² Потом следи преглед значајнијих проучавања глаголског вида и типа глаголске ситуације, и то (после разматрања појединачних дефиниција и њихових импликација) по именима аутора који су се том тематиком бавили. Овај део текста подељен је у две целине и то на преглед англистичке и сербо-кroatистичке литературе.³ Оно што се логично надовезује на ово потпоглавље унутар уводног, јесте одређивање основних термина који су у фокусу истраживања, као што су глаголски вид и одређени типови глаголске ситуације (*активносћи*, *сћања*, *осиварења* и *досићнућа*⁴).

Поглавље под насловом **Основе за реинтерпретацију глаголског вида и типа глаголске ситуације у енглеском и српском језику** (32—60) контрастира место и улогу лексичке категорије типа глаголске ситуације и граматичке категорије глаголског вида у поменутиим језицима. Аутор полази од енглеског језика, дефинишући прво глаголски вид кроз његову поделу на прогресивни и непрогресивни облик, а потом и тип глаголске ситуације (*Aktionsart*) путем поделе на *активносћи*, *сћања*, *осиварења* и *досићнућа*. Део овог поглавља посвећен енглеском језику завршава се

² Према томе, једнако би легитимно било поставити смер истраживања и од српског ка енглеском језику, а не искључиво од енглеског ка српском, како се сугерише у наслову студије.

³ Аутор се нпр. осврће на рад Свита, Јесперсена, Крузинга, Палмера и других, с једне, и Грубора и Риђановића, с друге стране.

⁴ Тип глаголске ситуације који се овде проучава повезан је са поделом коју је предложио З. Вендлер.

примером анализе енглеског текста. Када се ради о српском језику, релевантне дистинкције везане за глаголски вид јесу *йрајносїй* и *йренуїносїй*, односно *свршеносїй* и *несвршеносїй*, док се у оквиру потпоглавља о типу глаголске ситуације у српском говори о нивоима значења истоветних типова глаголске ситуације који постоје и у енглеском. Следи пример анализе текста на српском језику. У вези с глаголским видом, аутор на основу претходног дела текста закључује да се одређивањем глаголског вида као опозиције *целина/сїрукїура* (*їоїїивносїй/неїоїїивносїй*) ствара основа за упоређивање глаголских облика у два језика с формално различитим видским системима. Поред тога, тип глаголске ситуације омогућава и упоређивање глагола на лексичком нивоу, будући да се глаголске лексеме сврставају у одређени тип ситуације према присуству или одсуству обележја *сїаїїивносїй*, *їрајања* и *цїьа*. Коначно, аутор се осврће и на синтаксичке тестове који су сачињени према енглеском делу грађе и корпуса, где су разлике између енглеског и српског евидентирани према појединачним типовима синтаксичких тестова. На крају другог поглавља, аутор закључује да се детаљнија анализа датог језичког материјала може извршити у теоријским оквирима који су постављени у уводном поглављу.

Треће поглавље носи наслов **Глаголски префикси у српском језику, глаголски вид и тип глаголске ситуације** (61—86). Аутор у овом поглављу анализира глаголе са одабраним префиксима у српском, на основу чега изводи закључке о природи релација између функција префикса и типа глаголске ситуације у српском, као и између префиксације и глаголског вида. Овде је, према томе, детаљно проучен српски део корпуса, при чему је установљено да глаголски префикси у српском језику, као и суфикси и инфикси, мењају дистинктивна обележја која се повезују с типом глаголске ситуације. Те промене, најчешће се односе на дистинктивно обележје *цїь*, а потом и на *сїаїїивносїй* и *їрајање*. Аутор такође наводи да се у српском језику глаголска ситуација може представити као перфективна или имперфективна у зависности од типа ситуације коју изражава. Стога се закључује да префиксација у српском језику има и лексичку и граматичку функцију — она утиче како на глаголску семантику тако и на глаголски вид, док се веза између лексичког значења (типа глаголске ситуације) и граматике (глаголског вида) остварује преко дистинктивног обележја *цїь*.

Наредно поглавље у књизи, четврто, насловљено је **Енглески језик, глаголски вид и тип глаголске ситуације** (87—120). Оно садржи преглед и детаљну и систематичну анализу енглеских еквивалената српских глагола с префиксима. У овом делу књиге такође се анализира однос одабраних енглеских лексема и типа глаголске ситуације у енглеском језику, а са освртом и на утицај контекста на тип глаголске ситуације. Аутор се у даљем тексту четвртог поглавља бави могућим корелацијама између типа глаголске ситуације, с једне, и енглеских видних опозиција, с друге стране. Испитују се, наиме, могућности употребе лексема у прогресивном облику и чини се покушај да се те могућности објасне везом између појединих обележја типа глаголске ситуације и најопштијег значења

прогресивног облика. Закључује се да у енглеском језику постоји корелација између обележја *+сйајивност* и *—йрајање* с једне, и прогресивног видског облика с друге стране. Обележје *+циљ* веома је битно у српском језику, но његова употреба у енглеском не блокира употребу прогресивног облика. У таквим случајевима се, међутим, ово обележје неутралише, док се у зависности од објекта у клаузи његов предзнак може променити. Због свега тога, аутор закључује да обележје *+циљ* у енглеском језику нема ону улогу коју има у српском. Што се тиче перфекатског облика, он не пружа додатне информације о самој глаголској ситуацији (онако како то чини прогресивни облик) већ повезује постојећу ситуацију с неком другом. Иако перфекатски облик не подлеже ограничењима која би била у директној вези са појединим дистинктивним обележјима типа глаголске ситуације, аутор наводи да постоји тенденција али, како каже, не и искључиво правило, да се одређени тип ситуације јавља уз поједина специфична значења перфекатских облика.

Пето, закључно поглавље (122—140) додатно систематизује грађу и научна сазнања из претходних поглавља. Аутор третира глаголски вид и тип глаголске ситуације као могуће категорије универзалне граматике и сугерише њихово сагледавање на два нивоа: на нивоу појединачних језика (енглеског и српског глаголског система), као и на општијем нивоу који се односи на могућу теорију глаголских система уопште. Према проучавању у овој студији, тип глаголске ситуације може се дефинисати на основу истих обележја и у енглеском и у српском језику, што је нарочито занимљиво због чињенице да енглески и српски језик припадају различитим генетским подгрупама и различитим типовима језика. Категорија глаголског вида, такође се може дефинисати као категорија у општој теорији глаголског система, али уз веће варијације у појединим језицима у односу на почетна, општа одређења. Аутор на основу корпуса закључује да је однос између типа глаголске ситуације и глаголског вида битан да би се дата лексема или глаголска фраза могла појавити у контексту који захтева одређени видски облик. Када говоримо о односу енглеског и српског језика, веза између типа глаголске ситуације и глаголског вида остварује се преко појединачних обележја типа глаголске ситуације.

Основна вредност ове књиге је у њеном обиљу обавештења, у њеној информативности, али и у организованости и прегледности текста који је написан приступачним и доследним стилем. Она садржи изразито обиман и исцрпан преглед постојеће литературе на овом пољу, који је потом проверен и допуњен од стране аутора.

Књига иницира и даља истраживања. Будући да је овде примењен један иновативан приступ проблему, ова студија представља покушај да се много пута испитиване појаве у језику сагледају на један нов, савремен начин. Осим општег оквира, проучавање у овој студији указало је и на неколико конкретних проблема које треба даље анализирати (на пример улога објекта у формирању глаголске ситуације у енглеском језику, фразни глаголи и тип глаголске ситуације, префиксација у српском и глаголска полисемија, итд.), док би њене оригиналне, ауторске поставке

и закључке свакако требало упоредити и са сазнањима добијеним на грађи других језика које ово истраживање не укључује, и на тај начин их потврдити, а (уколико се за тим укаже потреба) и модификовати. Чињеница да је ова књига — осим што је на нов начин представила постојеће релевантне податке и истраживања — покренула и обиље нових тема, такође потврђује како њену потребност, тако и њену вредност.

Нови Сад,
децембар 2005.

Најшаца Миливојевић

UDC 81:008(049.3)(049.3)
821.163.41-95

OD TEKSTA I DISKURSA KA SAZNANJU

Tuija Virtanen (ur.): *Approaching to Cognition through Text and Discourse* [edicija „Trends in Linguistics — Studies & Monographs”, knjiga 147], Mouton de Gruyter: Berlin & New York, 2004, 214 str.

Poslednja dostignuća u lingvistici diskursa i kognitivnoj lingvistici pokazala su da uprkos zajedničkom interesu za izučavanja problema u vezi sa diskursom i saznanjem, među tim lingvističkim disciplinama postoji jaz, prouzrokovan razlikom u teorijsko-metodološkim okvirima i usvojenim perspektivama proučavanja. Knjiga *Approaching to Cognition through Text and Discourse*, koju je priredila Tuija Virtanen, ima za cilj da premosti pomenuti jaz uz pomoć interdisciplinarne debate.¹

Knjiga je sastavljena od deset pojedinačnih studija koje su usmerene na tekst i diskurs u datom situacionom kontekstu sa aspekta individualnog znanja (eng. *individual knowledge*), kao i prenošenja znanja (eng. *distributed knowledge*). Pojedinačne studije rađene su na obimnom korpusu iz nekoliko jezika (uključujući diskurs u bilingvalnoj sredini), a uzorci se kreću od narativnih do nenarativnih, od usmenih do pisanih, od informativnih do književnih, od eksperimentalnih do autentičnih, od profesionalnih žanrova do spontanih razgovora, od javnih do privatnih diskursa.

U uvodnom poglavlju *Text, discourse and cognition: An introduction* [1—16 str.] Tuija Virtanen razmatra međusobne odnose među kategorijama u naslovu. Autorka daje neke terminološke napomene i tekst i diskurs definiše u svetlu britanske teorijske tradicije u okviru koje diskurs podrazumeva tekst i njegov situacioni i socio-kulturni kontekst. U isto vreme ona predlaže termin lingvistika diskursa, kojim ne samo da bi bile obuhvaćene lingvistika teksta i analiza diskursa, već i oni aspekti lingvističke pragmatike i kognitivne lingvi-

¹ Po rečima T. Virtanen njeno interesovanje za povezivanje proučavanja kognicije i diskursa datira još od Međunarodne konferencije za kognitivnu lingvistiku (International Cognitive Linguistics Conference), održane 10—16. jula 1999. godine u Štokholmu (Švedska), u okviru koje je organizovala jednodnevnu sesiju posvećenu toj temi. Tada je prvi put predstavljeno i nekoliko studija uvrštenih u knjigu, a koje su za objavljivanje znatno prerađene i dopunjene.